

ELVİN TEYMURZADƏ

Bakı Dövlət Universiteti
Hüquq fakültəsinin
magistranı

CINAYƏT PROSESİNİ HƏYATA KEÇİRƏN ORQANIN PROSESSUAL HƏRƏKƏTLƏRİ VƏ QƏRARLARI ÜZƏRİNDƏ MƏHKƏMƏ NƏZARƏTİNİN PRAKTİKİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Cinayət prosesində prosessual qərarlar və onların realizə formaları, müvafiq olaraq onlardan şikayət verilmə qaydaları tənzimlənən mühüm normalardan biri kimi məhz məhkəmə nəzarətidir. Bu məqalədə prosessual qərarlardan şikayət vermək hüququ olan subyektlərin kateqoriyası araşdırılmışdır, göstərilən hal üzrə qanunvericilikdə olan tam tənzimlənənl prosedurlara münasibət bildirilmişdir.

Açar sözlər: *prosessual qərar, prosessual hərəkət, cinayət işi, cinayət təqibi ilə bağlı digər material, zərərçəkmiş şəxs, cinayət hadisəsi, ittiham tərəfi, müdafiə tərəfi, cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslər, məhkəmə nəzarəti, beynəlxalq qanunvericilik.*

Summary

Forms of procedural decisions and their implementation in criminal proceedings, in accordance with the norms of their appeal as one of the most important rules of the judicial review regulated. In this article, the procedural right to appeal decisions of the subjects studied in the category, which is the case for the legislation was on the regulated procedures.

Keywords: *The decision procedure, procedure, criminal investigation, prosecution and other material, zərərçəkmiş person, the crime, the prosecution, the defense, other persons involved in criminal proceedings, judicial supervision and international law.*

Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına şəxsən müraciət etmək, habelə fərdi və kollektiv yazılı müraciətlər göndərmək hüququ vardır. Hər bir müraciətə qanunla müəyyən edilmiş qaydada və müddətlərdə yazılı cavab verilməlidir. (1, s.20) Cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosessual hərəkətləri və yaxud qərarları üzərində məhkəmə nəzarəti şəxsin hüquq və azadlıqlarının mümkün ola biləcək pozulması faktını müəyyənləşdirir ki, bu da digər hüquqi mexanizmlərin fəaliyyət göstərməsi üçün əsas olur. Qeyd olunan hal ehtimal oluna biləcək pozuntu hallarının tənzimlənməsi və qarşısının alınmasında mühüm rol oynayır.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosessual hərəkətləri və qərarları üzərində məhkəmə nəzarəti fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 449-454-cü maddələri ilə tənzimlənir. İlk növbədə, hansı subyektlərin şikayət etmək hüququnu aydınlaşdırmaq lazımdır. (3, s.1230) AR Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 84.3 və 84.8-ci maddələrinin tələbləri baxımından yuxarıda

qeyd olunan siyahı üzrə müəyyən olunan subyektləri natamam hesab etmək olar. Həmin maddələr aşağıdakıları müəyyən edir:

- Cinayət işi üzrə məhkəməyədək icraat zamanı bu Məcəllənin müddələrinin icrası və tətbiqinə həmin iş üzrə ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror məsuliyyət daşıyır. (m. 84.3).

- İbtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror yuxarı prokurorun göstərişlərini yerinə yetirməlidir. Təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi, qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya dəyişdirilməsi, cinayətin tövsiyəsi, ittihamın həcmi, işin icraatına xitam verilməsi və ya məhkəməyə göndərilməsinə dair yuxarı prokurorun göstərişləri ilə razı olmayan ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror öz əsaslandırılmış etirazını yuxarı prokurora göndərməyə haqlıdır. Bu halda yuxarı prokuror onun dəlilləri ilə razılaşıb və öz yazılı göstərişlərini geri götürür və ya onun dəlilləri ilə razılaşmayaraq cinayət işi üzrə ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi digər prokurora tapşır. Prokurorun yazılı göstərişlərindən edilən etiraz bu göstərişlərin icrasını dayandırmır. (m. 84.8).

Qeyd olunanları sistemik təhlil etdikdə müəyyən etmək olar ki, cinayət işi üzrə məhkəməyədək icraatda qanunvericiliyin müddələrinə riayət olunmasına, təhqiqat, istintaq orqanları tərəfindən qəbul olunan və həyata keçirilən prosesual qərarların və hərəkətlərin qanunamüvafiqliyinə prokuror nəzarətinin olması səbəbindən qeyd olunan siyahını aşağıdakı kimi təklif edirik:

1) Tutulmanı və ya tutulan şəxsin həbs yerlərində saxlanılmasını həyata keçirən şəxs;

2) Əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən şəxs;

3) İbtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror;

4) Yuxarı prokuror.

Bu məcəllənin 449.2-ci maddəsində şikayət vermək hüququ tanınan şəxslər öz əksini tapmışdır. Bu şəxslərə:

- Təqsirləndirilən (şübhəli) şəxs və onun müdafiəçisi;

- Zərər çəkmiş şəxs və onun qanuni nümayəndəsi;

- Qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər aiddir.

Hesab edirik ki, "Qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər" in siyahısı AR Cinayət-

Prosesual Məcəlləsində daqiq verilməmişdir. Bu məsələnin bu və digər qərarlıq tərəflərinə aydınlıq gətirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu 2 qərar qəbul etmişdir. "Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 449.2.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair" 05 avqust 2009-cu il tarixli Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun qərarı ilə "qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər"ə kimlərin aid olduğu müəyyənləşdirildi. Həmin qərarda qeyd edilirdi:

- Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 449.2.3-cü maddəsinin "qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər" müddəəsi cinayət prosesinin digər iştirakçılara aid olduğuna görə cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosesual hərəkətlərindən və ya qərarlarından şahidin də şikayət vermək hüququnu istisna etmir. Lakin cinayət prosesinin digər iştirakçıları, o cümlədən şahidlər cinayət təqibini həyata keçirən orqanın vəzifəli şəxslərinin qərarlarından və hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) şikayət vermək hüququna o halda malikdirlər ki, həyata keçirilmiş hərəkətlər və qəbul olunmuş qərarlar onların hüquq və qanuni maraqlarına toxunmuş olsun, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə təsbit olunmuş hüquqlarına və azadlıqlarına zərər yetirə və yaxud ədalət mühakiməsinə müraciətini (əlçatanlığını) çətinləşdirə bilsin. (5, s.155)

Burdan belə nəticə çıxarmaq olar ki, cinayət prosesinin digər iştirakçılarının da cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosesual qərarlarından və yaxud hərəkətlərindən hüquqları pozula bilər. Bu digər iştirakçılara Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 7.0.18-ci və 7.0.29-cu maddələrində qeyd olunmuş "cinayət prosesinin iştirakçıları" və "cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslər" in anlayışlarında əks olunmuş şəxslər əgər qeyd edilən hərəkət və qərarlar nəticəsində hüquq və azadlıqlarının pozulduqlarını güman edərsə, məhkəmə nəzarəti qaydasında şikayət vermək hüququna malikdir. Bu şəxslərə xüsusi ittihamçı, mülki iddiaçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, şübhəli şəxs, onların qanuni nümayəndələri, müdafiəçi, mülki cavabdeh, onun qanuni nümayəndəsi və ya nümayəndəsi, hal şahidi, şahid, mütəxəssis, ekspert, məhkəmə iclasının katibi və tərcüməçi daxildir.

"Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 39.1.5 və 41.2-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair" 17 iyun 2010-cu il tarixli

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun qərarı ilə şikayət vermək hüququ olan şəxslərin dairəsi daha da genişləndi. Həmin qərarla qeyd olunur: "... Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 39.1.5-ci maddəsinə əsasən cinayət təqibinə (və ya cinayət işinə) xitam verilməsi haqqında qərardan ölmüş şəxsin yaxın qohumlarının və müdafiəçisinin şikayət vermək hüququ məhkəmə nəzarəti qaydasında həyata keçirilə bilər". Dövlətimiz ölmüş şəxsin yaxın qohumları və müdafiəçisi tərəfindən məhkəmə nəzarəti qaydasında şikayət vermək hüququnu tanımaqla cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslərin dairəsini daha da konkretləşdirdi.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 449.3-cü maddəsi ilə şikayət veriləsi prosesual hərəkət və qərarların siyahısı müəyyən edilmişdir. Bu cür hərəkət və qərarlara:

- Cinayət haqqında ərizənin qəbul edilməsindən imtina edilməsi;
- Tutma və həbsdə saxlanması;
- Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxsin hüquqlarının pozulması;
- Həbs edilmiş şəxsin istintaq təcridxanasından müvəqqəti saxlama yerinə keçirilməsi;
- Həbsdə saxlanılan şəxsə işgəncə verilməsi və ya digər amansız rəftar edilməsi;
- Cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi, cinayət işi üzrə icraatın dayandırılması və ya ona xitam verilməsi;
- Məhkəmənin qərarı olmadan istintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsi və ya əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi;
- Təqsirləndirilən (şübhəli) şəxsin müdafiəçisinin cinayət prosesindən kənarlaşdırılması aid edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi 453.10-cu maddəsinə əsasən həbs qətimkan tədbiri ilə əlaqədar apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən hakim qanunluluğu və əsaslılığı artıq yoxlanılmış qərarından şikayətə və ya protestə təkrarən baxılmasına yol verilmir. Azadlıq hüququna Azərbaycan Konstitusiyasının, "İnsan hüquqları və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyasının müddələri kontekstindən baxdıqda qeyd olunan normaın ziddiyyətli olduğu aşkardır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 26-cı

maddəsinə görə hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır. Bununla yanaşı, həmin maddəyə görə dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir. Konstitusiyamızın 60-cü maddəsinə görə isə hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir. "İnsan hüquqları və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyasının 13-cü maddəsinə görə şəxsin səmərəli hüquqi müdafiə vasitələri hüququ vardır. Həmin maddədə qeyd edilmişdir:

Bu Konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqları pozulan hər kəs, hətta bu pozulma rəsmi fəaliyyət göstərən şəxslər tərəfindən törədildikdə belə, dövlət orqanları qarşısında səmərəli hüquqi müdafiə vasitələrinə malikdir. (4, s. 9)

Bundan əlavə olaraq Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 35.1-ci maddəsi ilə bu məcəllədə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada cinayət prosesi iştirakçısının cinayət işinin və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materialın baxılmasında məhkəmənin qəbul etdiyi prosesual qərar və hərəkətlərdən yuxarı məhkəməyə şikayət etmək hüququ vardır.

Ədəbiyyat:

1. Cəfərov İ. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının şərh. Qanun, 2009, s. 723
2. e-qanun.az
3. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin Kommentariyası. C.Mövsumov, Bakı 2011, 1347 s.
4. İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Avropa Konvensiyası. Bakı, 2013. 26 s.
5. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun cinayət, cinayət-prosessual və inzibati xətlər qanunvericiliyi sahəsinə dair qərarları. Bakı 2015, 510 s.